

RAPPORT 2023/19

Av Richard Grönwall

Attersta utmark

Arkeologisk utredning

Närke

Örebro län

Örebro kommun

Fastigheterna Attersta 7:8 & 14:1

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens beslut, dnr:	431-3862-2023 (2023-08-25)
Uppdrag arkeologi projektnr:	23038
Uppdragsnummer KMR:	202301038
Landskap:	Närke
Kommun:	Örebro
Socken:	Gällersta
Fastighet:	ATTERSTA 7:8, ATTERSTA 14:1
Koordinatsystem:	SWEREF 99 TM
Läge:	65F 6BS GÄLLERSTA N: 6564599. E: 513131
Typ av undersökning:	Arkeologisk utredning
Uppdragsgivare:	Länsstyrelsen i Örebro län
Företagare:	Örebro kommun
Personal Uppdrag arkeologi:	Richard Grönwall (projektledare) Rebecka Jonsson
Undersökningsperiod (fältarbete):	2023-09-21
Arkivmaterial:	Digital projektdatabas förvaras tillsvidare hos Uppdrag arkeologi
Fynd:	Nej

Rapporterna från Uppdrag arkeologi är färgkodade:

- arkeologisk kontroll/övrigt uppdrag
- arkeologisk utredning
- arkeologisk förundersökning
- arkeologisk undersökning

Upphovsrätt, om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY. Villkor finns tillgänglig på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>. Undantaget är Lantmäteriets kartmaterial.

Omslagsbild: Del av geometrisk karta över Atterstas skog och utmark från år 1732.

Fotografier: Uppdrag arkeologi (om annat ej anges).

Producerad av Uppdrag arkeologi i Sverige AB.

Stockholm 2023.

Attersta utmark

RAPPORT 2023/19

Av Richard Grönwall

Arkeologisk utredning

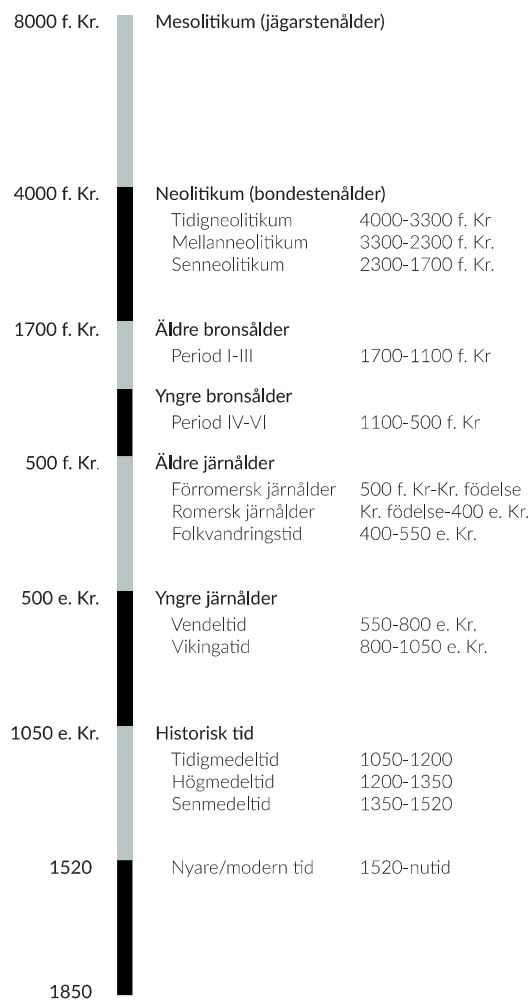
Närke

Örebro län

Örebro kommun

Fastigheterna Attersta 7:8 & 14:1

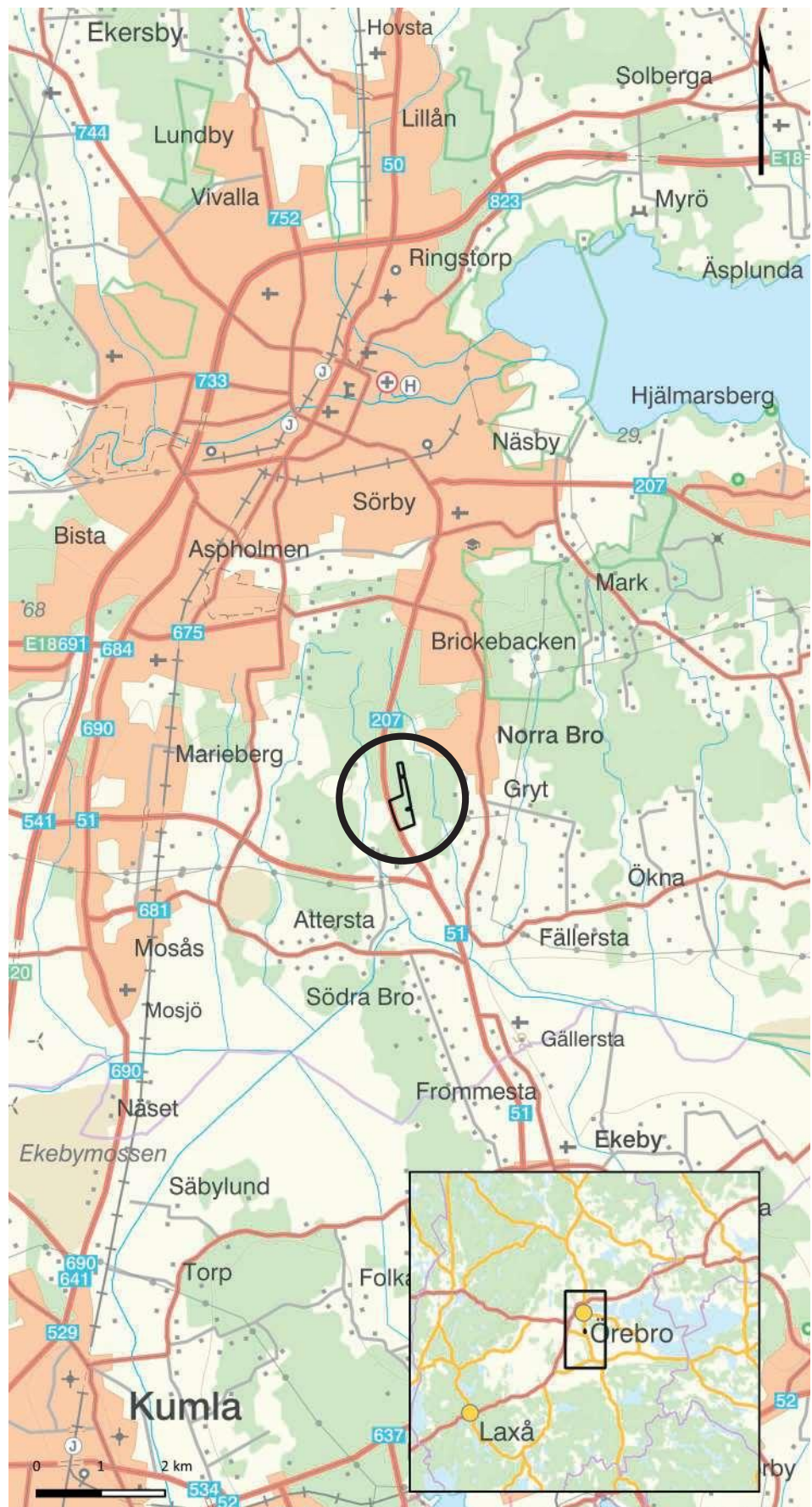
Arkeologisk periodindelning

Innehåll

Sammanfattning	7
Bakgrund	8
Antikvarisk bakgrund	8
Topografi, fornlämningsmiljö och utredningsområde	8
Tidigare undersökningar	11
Genomförande	12
Syfte och målgrupper	12
Metoder och arbetsmoment	12
Dokumentation	13
Fyndstrategi	14
Analyser	14
Rapportering och distribution	14
Resultat	15
Arkiv, litteratur- och kartanalys	15
Fältinventering	15
Besiktning av L1980:6765 - fossil åker	20
Potentiella boplatslägen	20
Terrängförhållanden	21
Antikvarisk bedömning	21
Utvärdering av undersökningsplan	24
Referenser	25

Figur 1. Översiktskarta med läget för utredningen markerat med cirkel. Skala 1:100000.

Sammanfattning

Örebro kommun arbetar med en ny detaljplan för ett större verksamhetsområde vid Attersta, strax söder om centrala Örebro (fig. 1). I samband med arbetet har tidigare genomförts arkeologiska utredningar inom delar av området (Grönwall 2023). En utvidgning av planområdet mot öster innebär att en kompletterande arkeologisk utredning behövde genomföras inom delar av fastigheterna ATTERSTA 7:8 och ATTERSTA 14:1 (fig. 2). Fältarbetet genomfördes under september 2023 efter beslut av Länsstyrelsen i Örebro och på beställning av Örebro kommun (Länsstyrelsens dnr 431-3862-2023).

Utredningen omfattade en mindre arkiv- litteratur- och kartanalys samt en okulär inventering av området. I samband med fältarbetet genomfördes även en besiktning av en sedan tidigare registrerad lämning i Kulturmiljöregistret (KMR) i form av en fossil åker (röjningsröseområde), med antikvarisk bedömning *övrig kulturhistorisk lämning* (L1980:6765, fig. 2).

Vid inventeringen påträffades fyra äldre gränsmärken som finns karterade i en geometrisk karta upprättad år 1732 (fig. 6 och 7). Gränsmärkena ligger idag inte i någon aktiv gräns och har registrerats i KMR med antikvarisk bedömning *fornlämning* (L2023:5672, L2023:5673, L2023:5674, L2023:5675, fig. 12 och 13). Vidare påträffades en fångstgrop som registrerats med antikvarisk bedömning *fornlämning* (L2023:5677, fig. 12 och 13) samt ett röjningsröse, registrerat med antikvarisk bedömning *övrig kulturhistorisk lämning* (L2023:5671, fig. 12 och 13).

Vid besiktning av den fossila åkern L1980:6765 konstaterades att beskrivningen av lämningen i KMR är giltig. Då lämningen är av uppenbart ålderdomlig karaktär och inte finns omnämnd eller karterad historiskt har den antikvariska bedömningen ändrats i KMR, från *övrig kulturhistorisk lämning* till *fornlämning*.

Bakgrund

Antikvarisk bakgrund

Örebro kommun arbetar med framtagandet av en ny detaljplan för ett större verksamhetsområde vid Attersta, beläget en dryg halvmil söder om centrala Örebro (fig. 1). Inför arbetet har tidigare ett flertal arkeologiska insatser genomförts (Grönwall 2023). En utvidgning av planområdet mot öster innebär att ytterligare cirka 18 hektar kommer att omfattas av detaljplanen. I anslutning till området finns flera fornlämningar registrerade i Kulturmiljöregistret och mot bakgrund av detta bedömde Länsstyrelsen att en kompletterande arkeologisk utredning behövde ske, omfattandes delar av fastigheterna ATTERSTA 7:8 och ATTERSTA 14:1 (fig. 2). Den arkeologiska utredningen genomfördes under september 2023 efter beslut av Länsstyrelsen Örebro (beslut dnr 431-3862-2023). Beställande företagare utgjordes av Örebro kommun.

Topografi, fornlämningsmiljö och utredningsområde

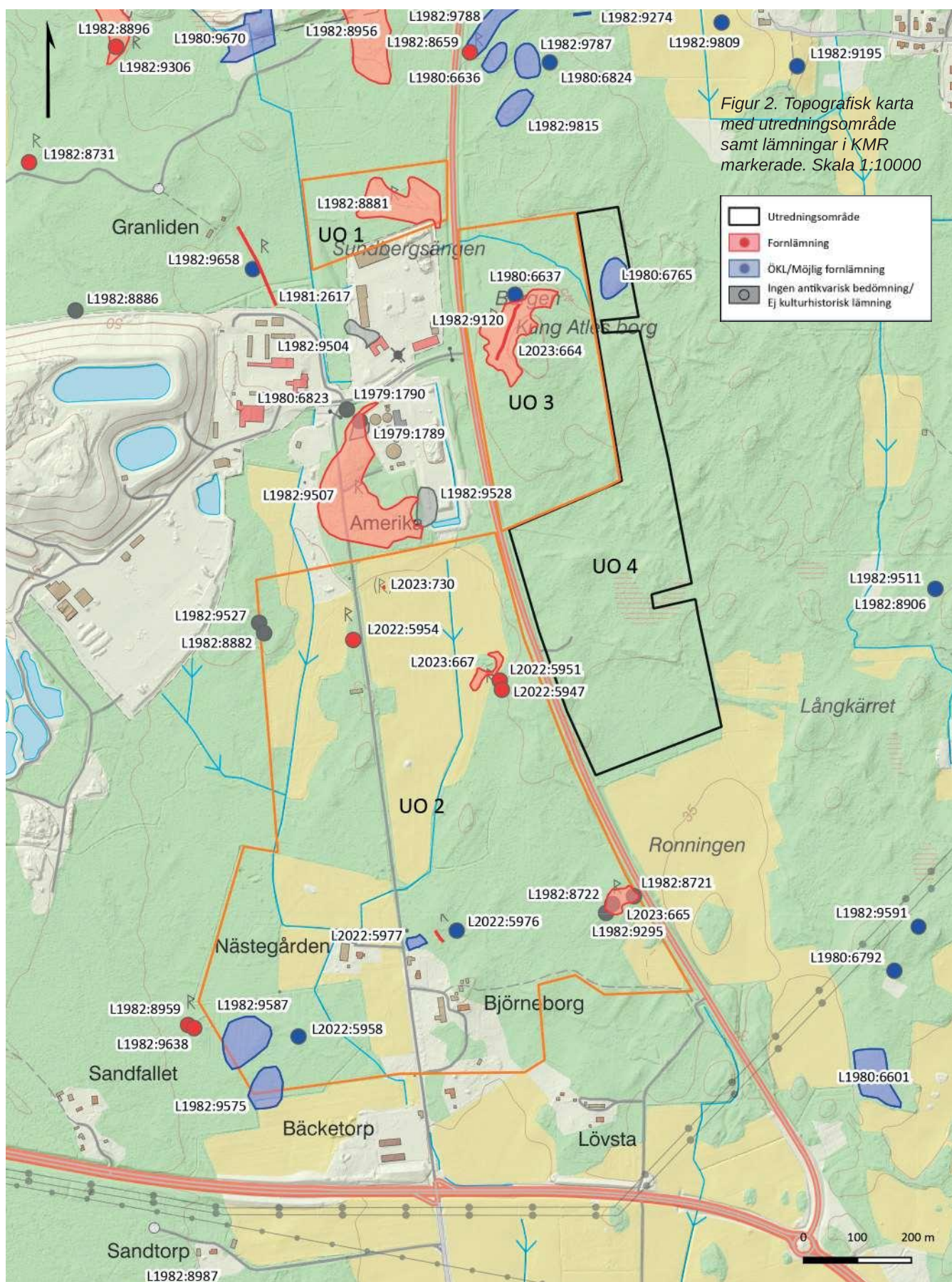
Utredningsområde 4

I samband med Örebro kommuns arbete med en ny detaljplan för Atterstaområdet har arkeologiska utredningar genomförts tidigare i olika skeden (Grönwall 2023). Dessa har omfattat tre olika utredningsområden belägna väster och öster om Norrköpingsvägen (fig. 2). I tidigare redovisning har dessa utredningsområden benämnts som UO 1-3, varför det här aktuella utredningsområdet utgör nummer 4. Försättningsvis kommer vid redovisningen av resultaten för den här aktuella utredningen dock endast hänvisas till "utredningsområdet" (UO)

Natur- och kulturlandskap

Utredningsområdet ansluter till de centrala delarna av Närkeslätten, sydväst om Hjälmarens (fig. 1 och 2). Landskapet utgörs här av ett småbrutet sprickdalslandskap med högre belägna partier av berg och morän som sträcker sig mellan 40–50 m ö h. Mellan höjdryggarna återfinns lägre liggande ler- och moränjordar på nivåer mellan 25–35 m ö h. Längre mot öst respektive väst ansluter två nord-sydligt löpande åsryggar som bildar en naturlig inramning åt slätten däremellan. En och en halv mil längre söderut övergår det småbrutna landskapet i en mer kuperad terräng med skogsklädda berg och mindre insjöar.

Terrängen inom UO kan ställvis beskrivas som kuperad med nivåer på drygt 45 m ö h i den norra delen. Dessa ytor kom att torrläggas för ungefär 6 700 år sedan, som en följd av den fortgående strandförskjutningen efter den senaste istiden. Drygt 500 år senare var i stort sett hela UO beläget ovanför strandlinjen, vilket innebär att mänsklig närvaro varit möjlig inom området sedan senmesolitikum (SGU/strandförskjutningsmodell).

De södra delarna av UO omfattar nivåer ned mot 35 m ö h. I de centrala och södra delarna återfinns ett par kraftigare ändmoräner som sträcker sig i närmast öst-västlig riktning genom området, och i UO:s centrala östra del finns även ett mindre område med sump-/kärrmark. Jordarten utgörs till stora delar av sandig morän, ställvis blockig, med mindre ansamlingar av postglacial lera, framför allt i de södra delarna (SGU/jordartskartan). Vegetationen utgörs huvudsakligen av barr- och blandskog som i söder delvis har avverkats och därefter vuxit igen med sly (fig. 3).

Figur 3. Avverkade och nu igenväxande ytor inom UO:s södra del. Foto från nordväst.

Även om spridda dateringar från stenålder är kända från närområdet så domineras fornlämningsbilden generellt av lämningar från senare perioder, framför allt i form av gravar och spår av bebyggelse från järnålder och historisk tid. Inom UO fanns inför utredningen inga kända fornlämningar registrerade i KMR, däremot en fossil åker i form av ett röjningsröseområde av ålderdomlig karaktär med antikvarisk bedömning *övrig kulturhistorisk lämning* (L1980:6765, fig. 2). Lämningen omfattar ett tjugotal runda, ovala, oregelbunda och övermossade röjningsrösen belägna i anslutning till krönet av en bergrygg. En lämning av liknande karaktär, men med ett större antal röjningsrösen varav några är stensättningslika, återfinns knappt 100 meter längre mot väst i anslutning till en murliknande konstruktion som av tradition kallas "Kung Atles borg" (L2023:664 och L1982:9120, fig. 2 och 4). Dessa lämningar är i KMR bedömda som *fornlämningar* (Grönwall 2023:28).

Utifrån resultaten av tidigare genomförda analyser av historiskt kartmaterial förefaller UO under historisk tid ha nyttjats som ett utmarksområde, utan kända uppgifter om bebyggelse (Grönwall 2023:15ff). I sammanhanget bör dock nämnas grunden till en jordkällare, urgrävd i ett röjningsröse och belägen drygt 100 m väster om UO (L1980:6637, fig. 2). Lämningen saknar känd koppling till annan bebyggelse i området.

Under 1800-talets andra hälft kom landskapet kring Attersta att påverkas

starkt av de sjösänkningar som då genomfördes, i syfte att öka åker- och ängsarealerna. I samband med detta kom bland annat sjön Mosjön, tidigare belägen sydväst om UO, att i början av 1900-talet helt försvinna. De torrlagda ytorna av gyttjeleror som tidigare utgjort sjöbotten uppodlades därefter och landskapsbilden kom med detta att genomgå stora förändringar. Under 1900-talet har närheten till Örebro stad alltmer satt sin prägel på landskapet, där den stora avfallsanläggningen Atleverket idag utgör ett dominerande inslag.

Tidigare undersökningar

Lämningen L1980:6765 påträffades i samband med inventeringar inom det så kallade "skog- och historia-projektet" år 2003 och registrerades med bedömningen *övrig kulturhistorisk lämning* i KMR drygt två år senare. Utöver detta har inga arkeologiska insatser berört UO tidigare. För en genomgång av tidigare arkeologiska insatser utförda i kringområdet till UO hänvisas till den tidigare utredningsrapporten för UO 1-3 (Grönwall 2023).

Figur 4. Stenmuren L1982:9120, av tradition kallad "Kung Atles borg", belägen strax väst om den fossila åkern L1980:6765. Foto från norr.

Genomförande

Syfte och målgrupper

Syftet med den arkeologiska utredningen var att ta reda på om fornlämningar skulle beröras av det planerade arbetsföretaget. Eventuella nyupptäckta fornlämningar inom UO skulle också inom ramen för utredningen preliminärt avgränsas

Utredningens resultat ska kunna användas vid Länsstyrelsens fortsatta tillståndsprövning och utgöra underlag inför eventuella kommande arkeologiska åtgärder. Resultaten ska också kunna användas som underlag i företagarens planering.

Metoder och arbetsmoment

Arkiv-, litteratur- och kartanalys

En genomgång och analys av arkiv-, litteratur och kartmaterial genomfördes i samband med en tidigare arkeologisk utredning för områdena direkt väster om här aktuellt UO (Grönwall 2022:15ff). Resultaten av denna analys bedöms till stora delar vara giltiga även här. Då UO mot öster under historisk tid har gränsat direkt mot Norra bro genomfördes dock en kompletterande analys av arkiv- och kartmaterial, bland annat i syfte att eftersöka eventuell information om den fossila åkern L1980:6765.

Fältinventering

En okulär fältinventering genomfördes av hela UO för identifiering av ovan mark synliga lämningar av antikvariskt intresse. Som underlag användes resultaten av arkiv-, litteratur- och kartanalysen.

En besiktning av L1980:6765 genomfördes i syfte att om möjligt uppdatera lämningens beskrivning och bedömning i KMR.

Utredningsgrävning

Preliminärt bedömdes cirka 900 m² kunna komma att omfattas av utredningsgrävning inom ytor som utpekats vid fältinventeringen som potentiella områden för ej ovan mark synliga lämningar, till exempel boplatser. Momentet skulle omfatta grävning av söschakt med grävmaskin samt, vid behov, grävning av provgropar. Utredningsgrävning skulle även kunna omfatta lämningen L1980:6765, om en bedömning av lämningens antikvariska status inte var möjlig att göra okulärt.

Påträffade anläggningar skulle framrättas för hand och vid behov undersökas i sin helhet eller partiellt om detta bedömdes krävas för ett fastställande av antikvarisk status. Grävda ytor skulle återställas efter avslutad dokumentation.

Dokumentation

Potentiella lägen för lämningar ej synliga ovan mark, till exempel boplatslämningar, skulle mätas in och beskrivas. För identifierade lämningar/objekt skulle även noteras och redovisas aktuella terrängförhållanden, till exempel platsens vegetation och närhet till eventuella skogsvägar.

Samtliga inmätningar gjordes med RTK-GPS. Beskrivningar av påträffade objekt upprättades i fält analogt och har efter detta digitaliserats med bibehållen koppling till inmätnings-ID. Objekt och områden av intresse och relevans för utredningens syfte har fotograferats (snedfoto och drönare).

Samtlig insamlad fältdata, undantaget fotografier, har ordnats och lagrats i Intrasis (ver. 3.2.0). Vidarebearbetning av fältdata och upprättande av skalenliga och koordinatbestämda planer har skett i programvaran QGIS (ver. 3.28.12) och Adobe Illustrator (ver. 28.0).

Tillägg och justeringar i KMR har gjorts via Fornreg. Antikvariska bedömningar har utgått från Riksantikvarieämbetets rekommendationer (lämningstyplista ver. 5.0). Resultaten redovisas i denna rapport, som efter Länsstyrelsens godkännande har laddats upp och lagrats digitalt i Riksantikvarieämbetets e-tjänst för lagring av arkeologisk dokumentation.

Figur 5. Dokumentation av gränsmärke (objekt 4/ L2023:6674) inom UO:s norra del.

Fyndstrategi

Fyndinsamling skulle ske restriktivt. Om större mängder av exempelvis keramik skulle påträffas inom en begränsad yta, avsågs ett representativt urval omhändertas i syfte att tydliggöra datering och antikvarisk status av aktuell lämning eller objekt. Vid handgrävning av provgropar och/eller anläggningar/lager skulle samtliga fynd omhändertas. Om fynd påträffades som bedömdes vara i behov av särskild hantering, till exempel skyndsam konservering, skulle Länsstyrelsen kontaktas för dialog. Sannolikheten att fynd i behov av konservering skulle påträffas inom ramen för utredningen bedömdes dock vara låg.

Analys

Vedartsanalys

Vedartsanalys planerades genomföras primärt i syfte att fastställa art och egenålder på träkol inför ^{14}C -analys.

^{14}C -analys

Prover för ^{14}C -analyser skulle insamlas, i syfte att fastställa kronologi och/eller identifiera eventuella brukningsfaser. Analyser förväntades genomföras på träkol eller osteologiskt material.

Rapportering och distribution

För rapporteringen gällde anvisningarna i Riksantikvarieämbetets *Vägledning för tillämpning av Kulturmiljölagen. Uppdragsarkeologi*. Utredningens resultat skulle redovisas skriftligen i en rapport, vars omfattning skulle anpassas till utredningens resultat. Rapporten skulle omfatta skalenliga planer och beskrivningar, redovisning av metoder och genomförande, grundläggande arkeologiska tolkningar och en värdering av måluppfyllelsen i relation till undersökningsplanen.

Genomförda insatser och resultat har efter godkännande av Länsstyrelsen i Örebro registrerats i KMR. Rapporten finns lagrad och är tillgänglig digitalt via Riksantikvarieämbetets e-tjänst för lagring av arkeologiska rapporter.

Resultat

Arkiv- litteratur- och kartanalys

Ingenting av relevans för utredningens syfte framkom vid en genomgång av tillgängligt arkivmaterial över Norra bro i Antikvarisk-topografiska arkivet (ATA). Inte heller genom Gällersta forngårdsförening har tillkommit något kompletterande material av intresse.

Det källmaterial som framför allt avslöjar något om markanvändningen inom UO under historisk tid utgörs av det historiska kartmaterialet. Av den äldsta kända karteringen av Attersta från år 1732 framgår att de sydöstra delarna av UO då omfattade ett område benämnt som "Madame Camitz Rånning" (fig. 6, LMS S22-3:1, se även omslagsbild). Ordet "Rånning" avser här ett område som röjts på sten och stubbar för till exempel bete eller ängsmark. Madame Camitz var vid den tid då kartan upprättades ägare till Klinggården i Attersta, och att området omnämns som hennes röjning talar för att det då nyligen hade röjts.

Av samma karta framgår också att gränsen mot Norra bro i öster då hade en annan sträckning än vad den har idag, vilket innebär att UO under åtminstone den första halvan av 1700-talet omfattade delar av såväl Attersta som Norra bros ägor. Utmed gränslinjen markerad som "E" i kartan finns utritat sex stycken gränsrösen i form av femstenarör (nr 13, 30, 32, 34, 36 och 38, fig. 6). Ytterligare gränsmärken ses också utmed den västra gränsen till den ovan nämnda röjningen (nr 40 och 42).

Exakt när gränsen mellan Attersta och Norra bro har justerats till den sträckning den har idag har inte kunnat fastställas, men troligen har det skett i samband med storskiftena under den andra halvan av 1700-talet (Attersta) eller i början av 1800-talet (Norra bro). I en karta över Attersta från år 1819 ses hur bygränsen då ändrats till den nuvarande och hela UO tillhörde alltså senast från och med denna tid Attersta (LMA 18-gäl-29).

Övergripande kan konstateras att UO under 1700-talet och senare, bortsett från de södra delarna, utgjort skogbevuxen utmark. Varken i det historiska kartmaterialet eller i beskrivningarna tillhörande dessa, har gått att finna några specifika uppgifter om röjningsrösen inom den fossila åkern L1980:6765.

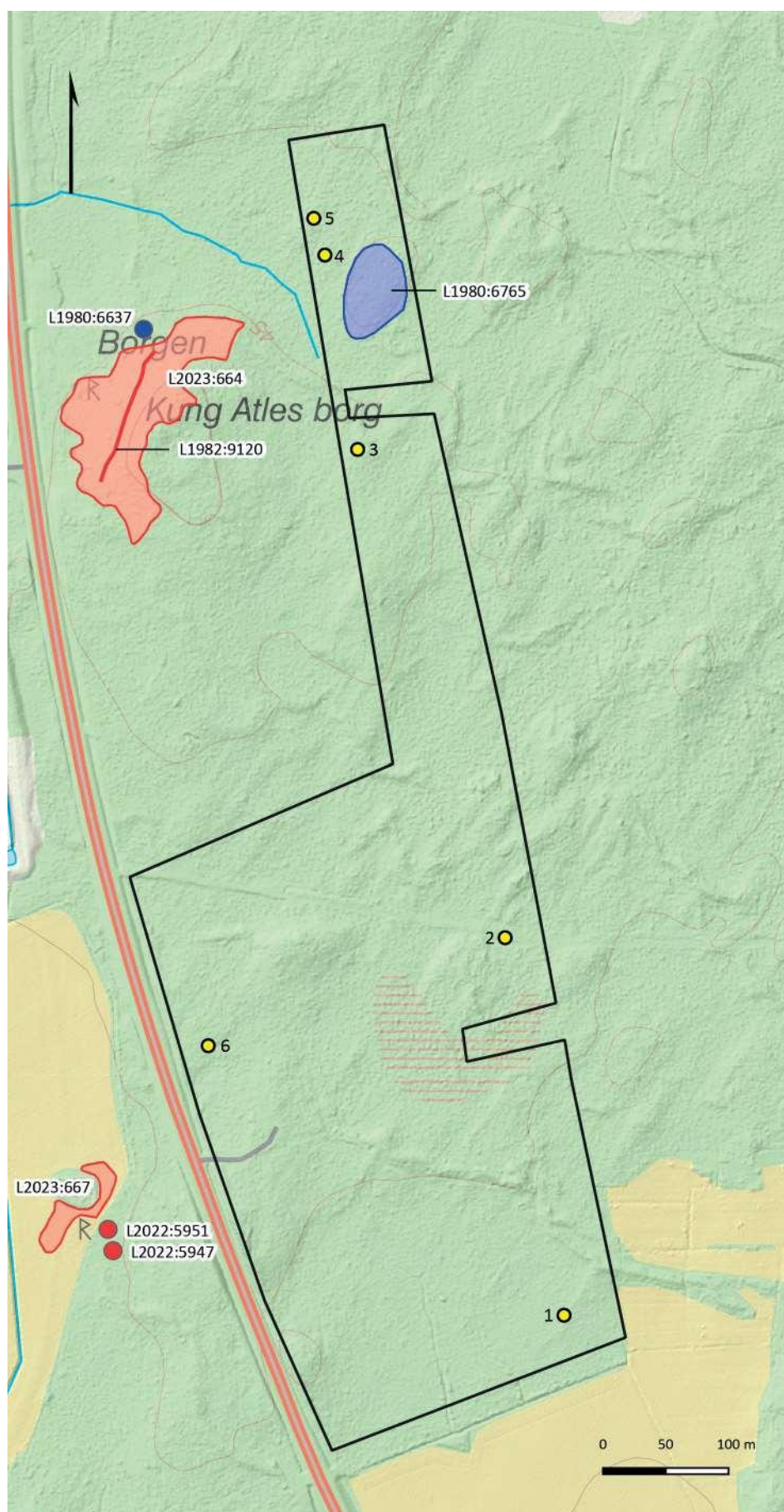
Fältinventering

De delar av UO som i söder tidigare omfattat den ovan nämnda "Madam Camitz Rånning" var vid inventeringstillfället kraftigt bevuxet med sly och hög markvegetation (fig. 3). Av de observationer som ändå kunde göras framgår att området delvis uppvisar spår av röjning i form av stenfria och

Figur 6. Rektifierat utsnitt av karta över Attersta bys skogs- och utmarker från år 1732 (LMS/S22-3:1). Skala 1:5000.

Figur 7. Plan över UO med objekt påträffade och dokumenterade vid fältinventeringen. Skala 1:5000.

- Utredningsområde
- Objekt
- Fornlämning
- ÖKL/Möjlig fornlämning
- Ingen antikvarisk bedömning/
Ej kulturhistorisk lämning

Figur 8. Tabell över objekt påträffade i samband med fältinventeringen.

Objekt-/L-nr	Typ	Beskrivning	N koord.	E koord.	M ö h
L1980:6765	Fossil åker	Röjningsröseområde, ca 70x40 m (NNÖ-SSV), bestående av ca 20 röjningsrösen. De är rundade, ovala och oregelbundna, ca 3-5 m diam och 0,2-0,4 m h, av delvis övertorvade och övermossade stenar, ca 0,1-0,6 m st. Ett par rösen är uppbyggda intill eller runt jordfasta block. Det är sorgfälligt röjt på krönet, liksom mindre ytor i V och Ö.	6564724	513170	46
1	Röjningsröse	Röjningsröse, ca 4,5x4,5 m stort och ca 1,2 m högt. Centralt ett stenblock, ca 2,0x2,3 m stort och 1,2 m högt omgivet av kringliggande uppslängd sten. Mot V ansluter en stenröjd och lägre belägen yta. I karta från 1732 området benämnt som "Madam Camitz Ränning".	6563923	513322	36
2	Gränsmärke	Gränsröse bestående av ett centralt stenblock, ca 3,5x2,5 m stort och 1,2 m högt omgivet av sten, 0,4-0,8 m stora. I karta från 1732 angivet som gränsröse "Nr 38".	6564224	513275	42
3	Gränsmärke	Gränsröse, 2,0x2,0 m stort och 0,9 m högt bestående av kallmurade stenar lagda i minst fyra skift, 0,2-0,5 m stora. Övermossad. I karta från år 1732 benämnd som gränsröse "Nr 32".	6564613	513158	46
4	Gränsmärke	Gränsröse, 2,5x2,0 m stort och 0,8 m högt stenblock. I karta från år 1732 benämnd som "högstensröset" (Nr 13 i kartan).	6564767	513132	44
5	Gränsmärke	Gränsröse, rund med flack profil, ca 3,0x3,0 m stort och 0,3 m högt. Övermossat. I karta från år 1732 benämnt som "Nr 30".	6564797	513123	47
6	Fångstgrop	Fångstgrop, rund, ca 2,5x2,5 m stor och upp till 0,7 m djup med förhållandevis lodräta nedgrävningskanter. Avplanande mot botten.	6564138	513039	39

flacka ytor. I anslutning till ett större stenblock kunde också konstateras uppslängd sten från kringliggande ytor (objekt 1, fig. 7 och 8). De två gränsrösen nr 40 och 42 som finns utritade i 1732 års karta kunde inte återfinnas. Detta kan dock ha sin förklaring i att det i en karta från 1819 framgår att den röjda ytan då utvidgats till att omfatta ett större område mot sydväst än tidigare, vilket kan antas ha inneburit att rösen då försvunnit (LMA 18-gäl-29). Av beskrivningen till 1819 års karta framgår också att området under denna tid nyttjades som kohage. Senare under 1800-talet förefaller området åter ha fått växa igen med skog.

De ytor som omfattat den tidigare röjningen är mot norr väl avgränsade av en ändmorän som sträcker sig från UO:s östra delar och vidare mot väst. Ett femtiotal meter norr om moränryggen vidtar inom UO:s östra delar ett område som bäst kan beskrivas som sump-/kärrmark, och väster om detta påträffades vad som bedöms utgöra resterna av en fångstgrop (objekt 6, fig. 7 och 8).

På den plats där gränsröset nr 38 finns utritad i 1732 års karta påträffades direkt söder om en mindre skogsväg ett större stenblock omgivet av mindre stenar. Anläggningen antas motsvara kartans gränsmarkering (objekt 2, fig. 7, 8 och 11).

Norr om objekt 2 finns i samma karta markerat ytterligare två gränsrösen, nr 34 och 36 (fig. 6). Strax öster om gränsröset nr 34 är även utritat vad som kan uppfattas ha utgjort ett större stenblock med beskrivningen "hiete sten väl omskolat". I området, som utgörs av skogbevuxen blockig morän, finns flera större stenblock som hypotetiskt kan ha fungerat som gränssstenar, men inga av dessa kunde säkert identifieras som annat än natursten.

Ytterligare längre mot norr, utmed samma gräns, påträffades gränsröset nr 32 utritat i 1732 års karta (objekt 3, fig. 7, 8 och 9). Röset utgjordes av ett övermossat, cirka 2,0x2,0 meter stort och kallmurat röse med sten lagda i flera skift.

Figur 9. Gränsmärket objekt 3/ L2023:6673. I karta från år 1732 anges gränsmärket som "nr 32". Foto från väst.

Även de två längst i norr inom UO karterade gränsmarkeringarna, nr 13 och 30 i 1732 års karta, kunde återfinnas vid inventeringen. Ett av dessa, nr 13, är i 1732 års karta beskrivet som "5 stena röse på en iordfast sten kallat högstens Röset" (objekt 4, fig. 7 och 8). Strax norr om detta påträffades även nr 30 (objekt 5, fig. 7 och 8).

Besiktning av L1980:6765 – fossil åker

Lämningens beskrivning och läge i KMR kunde vid inventeringen konstateras vara korrekta. Området omfattar ett 20-tal runda, ovala och oregelbundna röjningsrösen med mindre stenröjda ytor däremellan (fig. 10). Lämningen är idag ställvis tätt bevuxen med skog och samtliga lämningar är bevuxna med gräs eller är övermossade. Under den första halvan av 1700-talet har lämningen legat inom Norra bros utmark, medan den senare övergått att tillhöra Atterstas utmark. Ingenstans har, som tidigare nämnts, i äldre källor gått att finna några uppgifter eller kommentarer till området, annat än att det utgjort skog. Bedömningen är därför att röjningen har skett före det att området karterades under den första halvan av 1700-talet.

Figur 10. Övermossat röjningsröse inom den fossila åkern L1980:6765. Foto från öst.

Potentiella boplatslägen

Inga potentiella boplatslägen kunde identifieras inom UO vid inventeringen. Terrängen inom UO utgörs till delar av blockrik moränbunden mark med inslag av kärr-/sumpmark. Även om höjderna över havet tillåtit bosättningar sedan senmesolitikum bedöms sannolikheten att påträffa förhistoriska boplatslämningar inom UO som mycket ringa. Dock går inte att utesluta att spår av bebyggelse ej synliga ovan mark kan finnas inom eller i anslutning till den fossila åkern L1980:6765.

Terrängförhållanden

Fornlämningarna inom den norra delen av UO (L1980:6765, L2023:6673, L2023:6674, L2023:6675) är samtliga belägna i kuperad terräng med

morän som ställvis är blockrik. Allra längst mot norr är terrängen mer plan och bevuxen med högt gräs och täta partier av sly. Vegetationen utgörs i övrigt av huvudsakligen barr- och blandskog. Några bruksvägar in till den norra delen av UO kunde inte observeras.

Gränsmärket L2023:6672 är belägen direkt söder om en mindre skogsväg och är väl åtkomlig från denna (fig. 11). Fångstgropen L2023:6677 är belägen i flack mossbevuxen terräng bevuxen med planterad granskog, drygt 100 meter söder om samma väg, .

Figur 11. En skogsväg sträcker sig genom de centrala delarna av UO i öst-västlig riktning. Till vänster i bild ses stenblocket ingående i gränsmärket objekt 2/L2023:6672. Foto från öst.

Antikvarisk bedömning

De fyra gränsmärken (objekt 2-5) som påträffades vid fältinventeringen och som kunnat identifieras i en karta från år 1732 bedöms samtliga utgöra *fornlämning*, då dessa idag inte är belägna i en aktiv gräns. Fornlämningarna har i KMR registrerats som gränsmärken med lämningsnummer L2023:6672, L2023:6673, L2023:6674 och L2023:6675 (fig. 12 och 13).

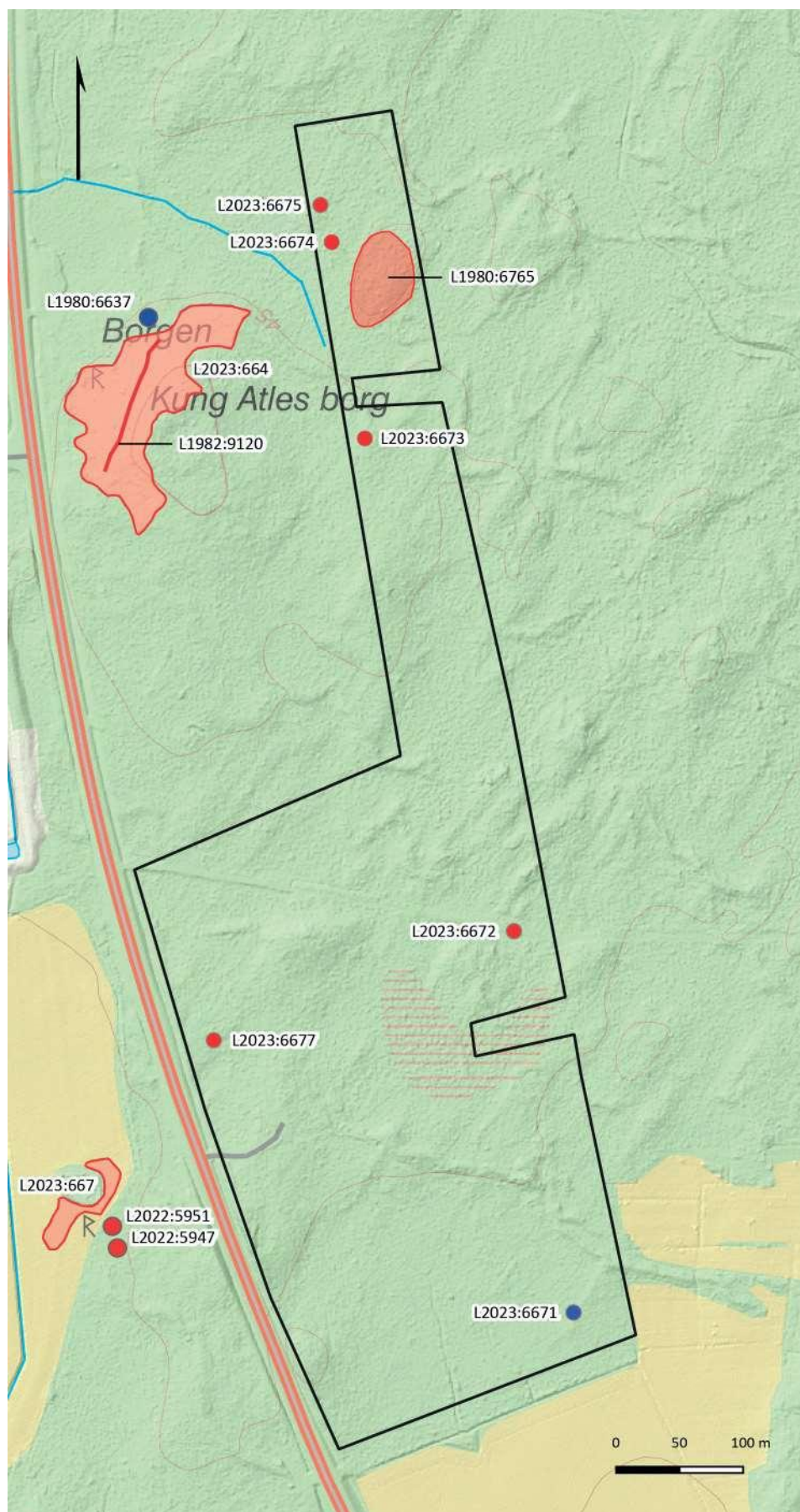
Tolkningen av objekt 6 som spåren av en fångstgrop är något osäker. Anläggningens förhållandevis raka nedgrävningskanter och plana botten gör det dock sannolikt att det rör sig om just en fångstgrop, och inte en täktgrop eller grävd grop för annat syfte. I enlighet med Riksantikvarieämbetets rekommendationer har lämningen registrerats i KMR med lämningsnummer L2023:6677 och med antikvarisk bedömning *fornlämning* (fig. 12 och 13)

Röjningsröset, objekt 1, antas höra samman med den röjning som skett inom UO:s södra delar under 1700-talet. Då röset är enstaka och röjningen inte kan kopplas till en intilliggande yta med fossil åkermark har objektet registrerats i KMR som ett röjningsröse med antikvarisk bedömning *övrig kulturhistorisk lämning* (L2023:6671, fig. 12 och 13).

Den antikvariska bedömningen i KMR av den fossila åkern L1980:6765 var inför utredningen *övrig kulturhistorisk lämning*. Lämningens uppenbart ålderdomliga karaktär, tidigare dateringar av liknande lämningar i närområdet samt att uppgifter helt saknas om en röjning på platsen i de historiska källorna, motiverar en ändrad antikvarisk bedömning till *fornlämning*. Det bör också påpekas att lämningen i detta skede endast avgränsats okulärt, varför dess faktiska omfattning inte är helt känd.

Figur 12. Tabell över registrerade lämningar i KMR efter utredningens resultat.

L-nr	Objekt nr	Typ	Beskrivning	Antikvarisk bedömning	M ö h
L1980:6765		Fossil åker	Röjningsröseområde, ca 70x40 m (NNÖ-SSV), bestående av ca 20 röjningsrösen. De är rundade, ovala och oregelbundna, ca 3-5 m diam och 0,2-0,4 m h, av delvis övertorvade och övermossade stenar, ca 0,1-0,6 m st. Ett par rösen är uppbyggda intill eller runt jordfasta block. Det är sorgfälligt röjt på krönet, liksom mindre ytor i V och Ö.	Fornlämning	46
L2023:6671	1	Röjningsröse	Röjningsröse, ca 4,5x4,5 m stort och ca 1,2 m högt. Centralt ett stenblock, ca 2,0x2,3 m stort och 1,2 m högt omgivet av kringliggande uppslängd sten. Mot V ansluter en stenröjd och lägre belägen yta. I karta från 1732 området benämnt som "Madam Camitz Ränning".	Övrig kulturhistorisk lämning	36
L2023:6672	2	Gränsmärke	Gränsröse bestående av ett centralt stenblock, ca 3,5x2,5 m stort och 1,2 m högt omgivet av sten, 0,4-0,8 m stora. I karta från 1732 angivet som gränsröse "Nr 38".	Fornlämning	42
L2023:6673	3	Gränsmärke	Gränsröse, 2,0x2,0 m stort och 0,9 m högt bestående av kallmurade stenar lagda i minst fyra skift, 0,2-0,5 m stora. Övermossad. I karta från år 1732 benämnd som gränsröse "Nr 32".	Fornlämning	46
L2023:6674	4	Gränsmärke	Gränsröse, 2,5x2,0 m stort och 0,8 m högt stenblock. I karta från år 1732 benämnd som "högstensröset" (Nr 13 i kartan).	Fornlämning	44
L2023:6675	5	Gränsmärke	Gränsröse, rund med flack profil, ca 3,0x3,0 m stort och 0,3 m högt. Övermossat. I karta från år 1732 benämnt som "Nr 30".	Fornlämning	47
L2023:6677	6	Fångstgrop	Fångstgrop, rund, ca 2,5x2,5 m stor och upp till 0,7 m djup med förhållandevis lodräta nedgrävningskanter. Avplanande mot botten.	Fornlämning	39

Figur 13. Topografisk karta med registrerade objekt i KMR efter utredningens resultat. Skala 1:5000.

Utvärdering av undersökningsplan

Inga ytor med potential att hysa lämningar ej synliga ovan mark kunde identifieras i samband med fältinventeringen. Samtidigt kunde utifrån resultaten av kart- och arkivanalysen samt den okulära besiktningen konstateras att den fossila åkern L1980:6765 utgör *fornlämning*. Detta innebär att det moment som omfattade sökschaktning med grävmaskin och handgrävning helt kom att utgå, vilket innebär en avvikelse från beslutad undersökningsplan. I och med detta kom heller inga fynd att insamlas eller analyser av prover att ske. I övrigt genomfördes projektet i enlighet med Länsstyrelsens beslut.

Referenser

Skriftliga källor

Grönwall, R. 2023. Attersta. Arkeologisk utredning. Uppdrag arkeologi rapport 2022/17.

Digitala källor

Sveriges Geologiska Undersökning (SGU). Kartvisaren/strandförskjutningsmodell. <https://apps.sgu.se/kartvisare/kartvisare-strandforskjutningsmodell.html>. Dataåtkomst 2023-11-15.

Sveriges Geologiska Undersökning (SGU). Jordartskartan (WMS). <https://resource.sgu.se/service/wms/130/jordarter-25-100-tusen>. Dataåtkomst 2023-11-15.

Kartmaterial

Lantmäteristyrelsens arkiv (LMS)

Geometrisk avmätning 1732. Attersta bys skog och utmark. Aktbeteckning S22-3:1.

Geometrisk avmätning 1734. Attersta bys skog och utmark. S22-3:2.

Geometrisk karta. 1736. Delning av skog. Norra Bro. Aktbeteckning S22-7:1.

Laga skifte 1843. Attersta nr 1-7. Aktbeteckning S22-3:5.

Lantmäterimyndigheternas arkiv (LMA)

Skogsdelning 1734. Attersta by. Aktbeteckning 18-gäl-8.

Storskifte 1815. Norra Bro. Aktbeteckning 18-gäl-32.

Delning 1819. Attersta bys ängar, hagar och skog. Aktbeteckning 18-gäl-29.

Laga skifte 1848. Attersta. Aktbeteckning 18-gäl-62-63.

Laga skifte 1849 (1859). Norra Bro. Aktbeteckning 18-gäl-78-80.

Ägodelningskarta 1870. Aktbeteckning 18-gäl-98.

Rikets allmänna kartverk (RAK)

Häradsekonomiska kartan 1864-1867. Mosås. Aktbeteckning J112 65-1.

Ekonomiska kartan 1957. Kartblad Brickebacken 10F3d57.

